

УДК 81'42(045)

ЗМІСТОВИЙ РІВЕНЬ АНАЛІЗУ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ГЛОБАЛЬНОЇ ФІДЕЇСТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ПРОПОВІДІ ХХ СТОЛІТТЯ

Смирнова М. С.

Маріупольський державний університет

У статті аналізуються змістові елементи православної проповіді ХХ століття, які є ізоморфними для англійської, новогрецької, української та російської мов. Доведено, що дослідження змістових елементів необхідне для моделювання глобальної фідеїстичної стратегії православної проповіді. Встановлено предметний зміст макротем та досліджено модальні елементи православної проповіді.

Ключові слова: ізоморфні макротемати, ізоморфні модальні елементи, глобальна фідеїстична стратегія, православна проповідь.

Смирнова М. С. Смысловый уровень анализа вербализации глобальной фидеистической стратегии православной проповеди ХХ века. В статье анализируются смысловые элементы православной проповеди ХХ века, которые являются изоморфными для английского, новогреческого, украинского и русского языков. Доказано, что исследование смысловых элементов необходимо для моделирования глобальной фидеистической стратегии православной проповеди. Рассмотрено предметное содержание макротем, а также исследовано модальные элементы православной проповеди.

Ключевые слова: изоморфные макротемы, изоморфные модальные элементы, глобальная фидеистическая стратегия, православная проповедь

Smirnova M. S. Semantic level of analysis of global fideistic strategy verbalization in the 20th-century Orthodox sermons. *The author analyzes the isomorphic semantic elements of the 20th-century English, Greek, Ukrainian and Russian Orthodox sermons. It is proved that the research of semantic elements is necessary for modelling a global fideistic strategy in Orthodox sermons. The author examines the substantive content of macrothemes and analyzes the modal elements of Orthodox sermons.*

Key words: isomorphic macrothemes, isomorphic modal elements, fideistic global strategy, Orthodox sermon.

Постановка проблеми у загальному вигляді, її актуальність та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Комунікативна взаємодія у межах релігійного дискурсу характеризується наявністю мети і мотиву, результативністю, нормативністю. Не є виключенням жанр православної проповіді, який безумовно стратегічно спрямований. **Актуальність** обраної теми обумовлена відсутністю спеціальних досліджень, присвячених моделюванню глобальної дискурсивної стратегії православної проповіді. Для опису глобальної стратегії обраного нами жанру одним із ключових є саме змістовий рівень аналізу.

Мета статті — проведення змістового рівня аналізу вербалізації глобальної фідеїстичної стратегії православної проповіді на матеріалі англійських, новогрецьких, українських та російських текстів ХХ століття. Окреслена мета обумовлює вирішення таких **завдань**: 1) проаналізувати предметний зміст шляхом встановлення тих макротем, які реалізовані у текстах православних проповідей у різноспоріднених мовах; 2) виявити усі змістові модальні елементи у різноспоріднених мовах, наявні в реалізаціях православної проповіді.

© Смирнова М. С. Змістовий рівень аналізу вербалізації глобальної фідеїстичної стратегії православної проповіді ХХ століття

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Безмежний потенціал впливу прагматичних чинників на мовленнєве функціонування досліджували такі зарубіжні і вітчизняні лінгвісти як Дем'янков В. З., Факторович О. Л., Шейгал Є. І., Труфанова І. В., Ключев Є. В., Іссерс О. С., Ощепкова Н. А., Чуриков М. П., Саприкіна О. В., Фролова І. Є., К. Заламун, Т.А. ван Дейк, А. Тіллманн, В. Холлі, Г. Вольф та інші. Стратегічне навантаження жанру релігійної проповіді описували Бобирьова Е. В., Савін Г. О., Салахова А.Г.-Б. Проте виділення фідеїстичної стратегії як глобальної у жанрі православної проповіді запропоноване вперше; один із етапів її моделювання – змістовий – викладений нижче.

Виклад основного матеріалу. Під час змістового аналізу жанру православної проповіді нами було виділено п'ятнадцять ключових макротем – “Спасіння”, “Гріх”, “Покаяння”, “Прощення”, “Таїнства”, “Православна Церква”, “Життя – Смерть – Воскресіння”, “Катехизація”, “Любов”. “Бог, Богородиця, свят”, “Молитва”, “Диявол”, “Християнські чесноти”, “Православні свята”, “Війна”. Так, наприклад, реалізація макротемати “Спасіння” пов'язана з необхідністю повідомлення віруючим основних християнських догматів задля чого саме потрібна віра у житті людини – для спасіння душі та вічного життя у Небесному царстві: рос. “И вопрос “как спастись?” звучит праздно, попраный отвержением Богом данной заповеди о любви к ближнему” (арх. Іоанн Крест'янкін), укр. “...хочу ще сказати про те, як прагну перейти до вічного життя і удостоїтись честі бути поруч з Христом і Тавіфою, з усіма, хто любить Христа” (митр. Никодим (Руснак)), англ. “Salvation is the knowledge of God, but only the pure can know the pure” (Fr. Seraphim Holland), грец. “Κάτω τα γόνата, κάτω και το πρόσωπο, σημαίνει απλούστατα: “Θεέ μου, βρίσκομαι κάτω. Είμαι πεσμένος. Εχω κατατήσει “γη και σποδός”. Σήκωσέ με. Ανάστησέ με. Σώσε με!...”” (Мητρ. Προικοννήσου Ιωσήφ).

У межах макротемати “Гріх” проповідник розкриває поняття “гріха”, його різновидів, причин та наслідків, розповідає про можливі способи його уникнення, боротьби із ним: рос. “Что же такое духовный пост? Это воздержание от всего вредного для нас, от всего, что растлевает душу нашу, то есть от страстей, которые лежат в основе всех наших грехов.” (св. Лука (Войно-Ясенецкий)); укр. “Заздрість існує, та нажаль ще і процвітає і на людському рівні. Вона осліплює людину” (митр. Володимир (Сабодан)), англ. “Every day as a Christian, you should mourn something. Mostly you should mourn your sins.” (Fr. Seraphim Holland), грец. “Μη θυμηθείς τις αμαρτίες που κάναμε στα νιάτα μας, όταν είχαμε άγνοια των εντολών Σου, και από τα κρυφά και ανομολόγητα κρίματα της καρδιάς μας καθάρισέ μας.” (Мητρ. Γερόθεος Βλάχος).

Мета і завдання проповідника обумовлюють реалізацію макротемати “Покаяння”, котра є домінуючою, бо після розкриття людині її пагубного стану душі, священник акцентує увагу на необхідності самоусвідомлення своїх гріхів, каяття, сповіді та зміни думок та способу життя (грец. μετάνοια – “зміна думки”, “переосмислення”): рос. “Братия, может быть, вы заблудились на распутьях жизни? Остановитесь, отдохните, стряхните грязь и пыль и тогда, свободные, пойдите по иному пути в новое Царство Отца Небесного.” (еп. Григорій Лебедев), укр. “Головна умова покаяння – це виправити життя, примиритися з усіма і сподіватися на милосердя Боже.” (митр. Володимир (Сабодан)), англ. “There have been three aspects of repentance that have been shown to us. One aspect is humility.” (Fr. Seraphim Holland), грец. “Σαν την εν πολλαίς αμαρτίαις περιπεσούσα γυνή, аз ζητήσουμε και μεις σήμερα, να λαμπρυνθεί η λερωμένη στολή της ψυχής μας, με τα δάκρυα της μετανοίας, και να αξιωθούμε με αυτά τα δάκρυα να πλύνουμε μέσα από το πετραχήλι του πνευματικού, τα πανάχραντα πόδια του Κυρίου.” (π. Στεφάνου Αναγνωστοπούλου).

Макротема “Любов”. Згідно з християнським світосприйняттям Бог є любов, а людина є образом Бога, тому проповідник роз'яснює, що людина може зростати у цій любові лише і тільки тоді, коли прагне вчиняти у всіх обставинах життя так, як це заповідає Священне

Писання: рос. “Копие, которым прободается сердце христианина – это любовь, любовь горячая, пламенная, серафимская ко Христу.” (свщмч. Серафим (Звездинский)), укр. “...Господь відкриває нам наші немочі і допомагає перемогти їх, пробуджує в наших душах любов до Христа...” (митр. Никодим (Руснак)), англ. “The meaning of today’s parable, the message written on every page of Holy Scripture, is this: God loves us.” (metrop. Kallistos Ware), грец. “Ἡ ἀγάπη εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῶν χριστιανῶν.” (Μητροπολίτου Νικοπόλεως π. Μελετίου Καλαμαρά).

Отже, з прикладів бачимо, що виділені нами змістові макротемати є домінуючими для жанру православної проповіді – усі вони зафіксовані у всіх чотирьох мовах, що становить 100 %.

Розглянувши реалізацію основних макротем, на цьому етапі аналізу необхідно виявити усі змістові модальні елементи у різноспоріднених мовах, наявні в реалізаціях православної проповіді, виходячи з типів модальності (аксіологічної, епістемічної, алетичної, деонтичної, волітвної, верифікативної). Результати аналізу дозволили виокремити змістові модальні елементи православної проповіді схарактеризовані нижче.

- **Аксіологічні елементи.** Аксіологічні елементи (аксіологія від грецьк. *axia* – “цінність” та *logos* – “вчення”) у реалізаціях православної проповіді слугують типовими засобами для вираження позитивної та негативної оцінки. У православної проповіді вони виражені прикметниками (рос. *несчастен, тяжкий, временный, весьма большой, полный, искренний, добрый, мрачный, трагичный, грозный, светлый, веселый, единоверный, отвратительный*; укр. *нечестивий, великий, благоговійний, прославлений, гріховний*; англ. *loving, brave, great, common, magnificent, might, faithful, opposite, remarkable, deep, abiding, considerable, sweet*; грец. *ἐκκληκτος, παράξενος, μοναδικός, ἐξαιρετικός, διακεκριμένος, πανέμορφος, θεῖος* тощо), іменниками (рос. *благодать, дар, утешение, воздаяние, мучения, изнеможение, нужда, горе, упрек, малодушие, нетерпеливость, смирение, лицемерие, отмщение, гнев*; укр. *взірець, совість, сонми, недоторканість, спасіння, ейфорія, милості, вианування, більшовики, розкол, пітьма*; англ. *holy, mortals, faith, divinity, lowliness*; грец. *φόβος, ζητιάνος, ελεημοσύνη, αγάπη, ταπεινώση* тощо), дієсловами (рос. *молить, страдать, уповать, скорбеть, жаждать, оскорблять*; укр. *порушувати, зілювати, грабувати, насилувати, зберегти*; англ. *to honor, to blaspheme, to devote, to hate, to love, to humiliate*; грец. *φιλό, λυπό, ἀγκαλιάζω, απολαμβάνω λάμπω* тощо), прислівниками (рос. *часто, неожиданно, скоро, терпеливо*; укр. *численний, суто, парадоксально, нащастя, прикро, боляче*; англ. *quickly, truly, mostly, particularly*; грец. *πολύ, λίγο, αθόρυβα, δυνατά* тощо) та їх сполученнями, наприклад:

рос. “Прослезился старец и сказал: “Несчастен тот день, когда человек преступает заповедь Божию! А есть ли еще более тяжкие мучения в аду?”” (арх. Кирилл Павлов).

укр. “Прославляючи мучеників, ми споглядаємо Божественну любов, яка не дозволяє нам до кінця погрязнати в гріховній пітьмі.” (митр. Володимир (Сабодан)).

англ. “The Church, however, and faithful members of the Church, does not forget those who pass through the royal doors of eternity and enter the holy of holies.” (Rev. Dr. Nicholas V. Gamvas).

грец. “Ἐνοιωσε γέρος ἄνθρωπος, σα να πετά, αλλιώςτικός, όλα του γύρω άλλαξαν, έγιναν πανέμορφα, όλοι του οι άνθρωποι του φαινόταν όμορφοι, ήθελε να τους αγκαλιάσει, να τους βάλει μέσα στην καρδιά του, τα σπίτια, τα μάρμαρα, οι δρόμοι, τα αυτοκίνητα, το καυσαέριο, τα πάντα, όλα άστραφταν, άστραφταν από αγάπη....” (π. Στεφάνου Αναγνωστοπούλου).

Бачимо, що аксіологічні елементи представлені засобами як позитивної, так і негативної оцінки, однак у певних випадках, маючи нейтральну оцінку, вже набувають цього значення у контексті релігійного дискурсу.

- **Епістемічні елементи.** До засобів вираження епістемічної модальності (від грец. *episteme* – “знання”) у жанрі православної проповіді відносяться модальні дієслова й дієслова, що здатні передавати різний рівень впевненості (рос. *знать, видеть, считать,*

ожидать, постигнуть, верить, недоумевать, представляют, предусматривать, понижают; укр. спричиняти, знати, возвіцати, осягати, свідчити, проповідувати; англ. to know, to convince, to accept, to acknowledge, to recognize, to think, to believe; грец. αποκαλύπτω, σημαίνω, καταλήγω, ξέρω, υπάρχω тощо), іменники (рос. недоумение, удивление, истина; укр. богопізнання, літописець, вірування, свідчення; англ. reason, prophesy, prophet, clairvoyance solution; грец. άποψη, αμφιβολία, αποδοχή тощо), прикметники (рос. непрекаемый, истинный; укр. секуляризований, невідомий, непізнаний; англ. standard, universal; грец. παραστρατημένος ρεαλιστικός, συστηματικός тощо), прислівники (рос. именно, возможно; укр. подумки, парадоксально, головним чином; англ. of course, in fact; грец. νοερά, επειδή, γιατί, αλήθεια, αδιανόητο тощо), числівник “one”, неозначений артикль “a”, вирази “несомненно знаем, что...”, “ми віримо, що...”, “we believe that...”, “ξέρουμε, ότι” тощо [1]. До епістемічних елементів також відносяться ті засоби, що об’єктивують відношення мовця до повідомлюваного як до відомого/невідомого, доведеного/недоведеного, наприклад:

рос. “Он запрещал бесам, которых изгонял из одержимых ими, разглашать, что они знают, кто Он, что знают, что Он Сын Божий” (еп. Лука (Воино-Ясенецкий)).

укр. “Як гарно писав своєму другові, молодому вченому, засновник науки про електрику Ампер: “Бережись займатися тільки наукою. Однією рукою досліджуй природу, а другою, як дитина, тримайся за одягу батька, тримайся за край ризи Господньої”” (митр. Володимир (Сабодан)).

англ. “If you believe something and do not act upon it, it is completely useless to you. This woman answers wondrously: “Truth, Lord: yet the dogs eat of the crumbs which fall from their masters’ table.” (Priest Seraphim Holland)

грец. “Γιατί είναι αλήθεια πως δεν υπάρχει θάνατος για τους δούλους του Θεού, μα φεύγουν απ’ το σώμα κι έρχονται σε Σένα, τον Κύριο.” (Μητρ.Ιερόθεος Βλάχος).

• **Алетичні елементи.** Алетична модальність (від грецьк. *aletheia* – “істина”) характеризує висловлення з погляду вираження у ньому відношення повідомлення до дійсності як можливого / неможливого, необхідного / не необхідного та об’єктивується за допомогою модальних дієслів, прислівників, прикметників, що передають вірогідність, наприклад:

рос. “Но так или иначе, а возможно, что нам придется разлучиться и разойтись в разные стороны. Может, вы и будете иметь возможность видеть меня и бывать у меня в Козельске, хотя, вероятно, и не так удобно, и не так часто” (преп. Никон (Оптинский)).

укр. “Земне життя вимагає від людини великих турбот і уваги. Це правильно. І святе Євангеліє не засуджує наші земні труди і турботи... Хоча б зрідка, перемагаючи життєвську суєту, слід подумати і про необхідне для душі....” (митр. Володимир (Сабодан)).

англ. “Aren’t there things that we continually do over and over again, maybe even that we don’t even know yet, or that we won’t even admit within ourselves, even when we are alone in our closet, that we do and that are wrong with us?” (Priest Seraphim Holland).

грец. “...δεν μπορούμε να ζούμε στην αμαρτία, να κάνουμε ό,τι θέλει ο κόσμος και όταν βρεθούμε σε κάποια δύσκολη κατάσταση να έχουμε την απαίτηση από τον Θεό να εισακουσθούμε” (Μητρ. Ιερόθεος Βλάχος).

• **Деонтичні елементи.** Деонтичні елементи (давньогр. *deontos* – “належне”, “необхідне”) вже отримали ґрунтовний опис [2; 3; 4]. Так, у дослідженні, присвяченому науковому дискурсу, О. І. Шаля зазначає, що “індикатори деонтичної модальності містять імпліцитне компаративне значення, яке реалізується через зіставлення адресатом інформації, що міститься у пропозиції разом із фоновими знаннями задля адекватного декодування змісту, що передають дієслова у наказовому способі, які апелюють до уяви адресата (напр. *представьте, уявіть, imagine, let’s look at, ας βλέπουμε* тощо); до розумових здібностей (напр. *вспомните, прослідкуємо, consider, remember, let us suppose, πρέπει να ερευνά, σκέψετε*), а також слугують настановою, порадою, рекомендацією (напр. *запомните, зрозумійте, pote,*

keep in mind, bear in mind, μην ξεχνάτε) [4]. У реалізаціях православної проповіді містяться усі зазначені засоби, а в наведених прикладах елементи деонтичної модальності подані імперативними дієсловами, що передають заклик, пораду, настанову та апелюють до уяви й розумових здібностей адресата:

рос. “В назидание себе давайте проследим, как разрушительно действует грех, родившийся однажды.” (св. прав. Иоанн (Крестьянкин)).

укр. “Не будемо шукати, подібно до тих, що відмовилися прийти на вечерю, причин та приводів, які відволікають нас від усього святого і величного, бо ми богоподібні істоти і нам слід, крім усього життєвського, усього, що годує і гріє наше тіло, дбати і про духовне, вічне.” (митр. Володимир (Сабодан)).

англ. “Let us look at this dissolute son. Maybe we still haven't spent the riches which the Father gave us. Let us remember what happened to that son.” (Archbishop Andrei (Rymarenko)).

грец. “Εκείνος που θέλει να προσεύχεται στο Θεό από τα βάθη της διάνοιας του, να είναι αληθινή και καθαρή η προσευχή του, πρέπει πρώτα να ερευνά το νού του τι σκέψεις έχει, ώστε, όταν λέγει στο Θεό “ελέησον με”, να έχει συγχωρήσει τον συνάνθρωπο του.” (Μητρ. Ιερόθεος Βλάχος).

• **Волітивні елементи.** Волітивні елементи (від. лат. *voluntas* – “воля”) в реалізаціях православної проповіді подані дієсловами, які передають бажання (надеємся, уповаєм, хотілося б, сподіваймося, *wish, want, would like, θέλομε, ελπίζομε*), наприклад:

рос. “Я слышу неприличное об одном брате, – сказал однажды некий инок тому же Отцу, – и потому соблазняюсь его жизнью и хочу уйти из монастыря.” (арх. Кирилл (Павлов)).

укр. “Я хочу сказати, що наша Україна була і є багатою. Відновлюються храми, навчальні заклади, лікарні, відновлюються душі людські.” (митр. Никодим (Руснак)).

англ. “But – he had a living soul; perhaps did he crave for more: who doesn't want to have a roof, who doesn't want to have the security of food? But he received what was given with gratitude.” (Metr. Anthony (Sourozh)).

грец. “Και θέλω εδώ να τονίσω αυτό που είπαμε σε άλλη περίπτωση: οτιδήποτε κι αν κάνεις, πρέπει να προετοιμάζεσαι.” (Μητρ. Ιερόθεος Βλάχος).

• **Верифікативні елементи.** Верифікативні елементи (лат. *verificatio* – “підтвердження”; лат. *verus* – “істинний”, *facio* – “роблю”) в реалізаціях православної проповіді подані засобами, що сприяють обґрунтуванню істини, наприклад:

рос. “Вот когда совершится это озарение души, тогда она воскликнет Богу словами праведного Симеона: Господи, истинно, истинно увидели глаза мои то “спасение Твое, которое Ты уготовал пред лицом всех народов.”” (еп. Григорий (Лебедев)).

укр. “Прийшовши на землю в убогому вертепі, задля того, щоб спасти нас, Господь наш Ісус Христос сам благоволив називати Свій великий подвиг, через який ми отримали дійсне спасіння, служінням роду людському.” (митр. Володимир (Сабодан)).

англ. “But this is not the real and deeper meaning of it... What is what we really treasure?...” (Metr. Anthony (Sourozh)).

грец. “Ζητούσα η Παρθένος αυτήν την κοινωνία με τον Θεό, «την ιεράν ησυχίαν ευρίσκει χειραγωγόν· ησυχίαν την νου και κόσμου στάσιν, την λήθην των κάτω, την μύστιν των άνω, την των νοημάτων επί το κρείττον απόθεσιν· αύτη πράξις ως αληθώς, επίβασις της ως αληθώς θεωρίας ή θεοπτίας, ειπείν οικειότερον ή μόνη δείγμα της ως αληθώς ευεκτούσης ψυχής.” (Μητρ. Ιερόθεος Βλάχος).

Змістові модальні елементи є домінантними для жанру православної проповіді – усі вони зафіксовані у всіх зразках проповідей у різноспоріднених мовах, що становить 100 % проте присутня більша або менша вживаність модальних елементів у проповідях окремих священників.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, під час аналізу нами було виділено п'ятнадцять мікротем – “Спасіння”, “Гріх”, “Покаяння”, “Прощення”,

“Таїнства”, “Православна Церква”, “Життя – Смерть – Воскресіння”, “Катехизація”, “Любов”. “Бог, Богородиця, свят”, “Молитва”, “Диявол”, “Християнські чесноти”, “Православні свята”, “Війна”, – які є ізоморфними для православної проповіді в англійській, новогрецькій, українській та російській мовах; було проаналізовано реалізацію змістових модальних елементів, а саме – аксіологічних, епістемічних, алетичних, деонтичних, волітивних, верифікативних, у текстах проповідей, а також виділено основні засоби їхньої вербалізації, типові для різноспоріднених мов. Перспективою нашого дослідження вбачаємо аналіз реалізації глобальної фідеїстичної стратегії православної проповіді на формально-структурному та прагматичному рівнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ільченко О. М. Етикетизація англо-американського наукового дискурсу / О. М. Ільченко : автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.04 Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2002. – 37 с.
2. Рябих Л. М. Лекція як жанр американського академічного дискурсу / Л. М. Рябих. – Х., 2014. – 244 с.
3. Савельєва М. В. Языковые свойства процессуальных единиц с императивной семантикой : автореф. дисс. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / М. В. Савельєва . – Челябинск, 2011. – 22 с.
4. Шаля О. І. Категорія порівняння у мові науки: функціональні, когнітивно-дискурсивні та лінгвокультурні параметри (на матеріалі англо-американських статей у галузі електроніки) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / О. І. Шаля. – К., 2011. – 20 с.